

Asia: VN/19726/2023

Vammaispalvelulain voimaantulon siirtäminen

Lausuntopyyntö

Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

Kannatatteko uuden vammaispalvelulain voimaantulon siirtämistä ajankohdasta 1.10.2023 uuteen ajankohtaan 1.10.2024?

Ei

Halutessanne voitte antaa tiiviit perustelut vastaukselle:

Kehitysvammaisten Tukiliitto kiittää mahdollisuudesta lausua vammaispalvelulain voimaantulon siirtämistä koskevasta ehdotuksesta. Tukiliitto vastustaa uuden vammaispalvelulain voimaantulon siirtämistä ja lain avaamista uuteen valmisteluun, jolla tavoitellaan 36 miljoonan euron säästöjä. Pidämme tätä perusteettomana ensinnäkin, koska huolta eduskunnan yksimielisesti pitkän valmistelun päätteeksi hyväksymässä laissa herättää lausunnolla olevan ehdotuksenkin perusteella lähinnä perustuslain vastaisena laista eduskuntakäsittelyssä poistetun ikääntymisrajausten puuttuminen. Tämä asia voidaan tarvittaessa helposti korjata lievemmin toimenpitein kuin avaamalla koko kauan odotettu ja hyvin tarpeellinen uusi laki ja siirtämällä sen voimaantuloa vähintään vuodella. Toiseksi erityisen haavoittuvassa asemassa olevalle rajatulle ihmisryhmälle pääosin subjektiivisina oikeuksina perustuslain 19 §:n toteuttamiseksi turvattujen vammaispalvelujen järjestämisen kustannuksista ei perustuslain puitteissa tule tavoitella säästöjä, eikä niitä vammaispalveluita karsimalla tosiasiasa edes synny. Puutteelliset vammaispalvelut johtavat päinvastoin siihen, että vammaiset ihmiset päätyvät suuremmissa määrin raskaampien ja kalliimpien palveluiden, kuten lastensuojelun sijaishuollon ja erikoissairaanhoidon, piiriin.

Tukiliitto pitää parhaana vaihtoehtona uuden lain toteutumisen tiivistä seuranta, jonka pohjalta tarvittaessa sitten ryhdytään korjaaviin toimiin. Seurantaan tulee ottaa mukaan vammaisjärjestöt YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla. Seurannan perusteella esimerkiksi ikääntymisrajausten osalta tehtäväksi toimeksi saattaisi lakimuutoksen sijasta riittää riittää muun muassa Satakunnan hyvinvointialueen lausunnossa ehdotettu ministeriötason ohjaus hyvinvointialueille uuden lain soveltamisesta. Vaihtoehtoisesti tulisi vähintään rajata nyt aloitettu

lainvalmistelu siihen, että lain voimaantuloon puuttumatta valmistellaan soveltamisalapykälään lisättäväksi ikääntymisrajaus muotoiltuna perustuslain näkökulmasta hyväksyttävissä olevalla tavalla. Koko lain voimaantulon siirtäminen ja lain avaaminen johtavat erityisesti vammaisten ihmisten kannalta moniin kohtuuttomiin ja haitallisiin seurauksiin, jotka olisi mahdollista välttää toimintatapaa muuttamalla.

Ikääntymisrajauksen puuttuminen ei ole suuri muutos verrattuna nykytilanteeseen

Nykyisessä vammaislainsäädännössä on säädetty ikääntymisrajaus ainoastaan yhteen palveluun eli vammaispalvelulain mukaiseen henkilökohtaiseen apuun, eivätkä vammaispalvelut silti ole merkittävämmiin kohdistuneet ikääntyneisiin ihmisiin. Siten ei nähdäksemme ole kovin todennäköistä, että vammaispalveluihin myöskään uuden lain tultua voimaan alkaisi hakeutua yleisesti suurissa määrin ikäihmisiä, kun laki on erityislakina toissijainen ja palveluiden piiriin päästämiseen on täytettävä varsin tiukka vammaisen henkilön määritelmä ja palvelukohtaiset myöntämisedellytykset. Jos näin esimerkiksi ikääntyneiden ihmisten palveluiden puutteiden vuoksi kuitenkin kävisi, niin myös lausuttavassa esityksessä on todettu, että mahdolliset kustannukset eivät synny uuden lain voimassaolon alkuvuosien aikana, joten mahdollisen ikääntymisrajauksen lakiin lisäämisen valmisteluun on hyvin aikaa ilman voimaantulon lykkäämistäkin. Se ei siis missään tapauksessa edellytä koko lain voimaantulon siirtämistä ja sen avaamista uuteen valmisteluun.

Väliinpuotoajat tulee ottaa huomioon soveltamisalassa sosiaalisen toimintakyvyn kautta

Koska jotkut tahot ovat esittäneet, että myös sosiaalinen toimintakyky tulisi poistaa uuden lain soveltamisalapykälästä, Tukiliitto haluaa korostaa, että on ehdottoman tärkeää, että myös vammaispalvelujen tarpeeseen johtavat sosiaalisen toimintakyvyn rajoitteet ovat mukana soveltamisaläsäädännöksessä. Koska esimerkiksi autismi- ja neurokirjon ihmisillä toimintakyvyn rajoitteet usein liittyvät nimenomaan sosiaaliseen toimintakykyyn, on suurena riskinä, että he jäisivät jatkossakin väliinpuotoajiksi, vaikka tarvitsisivat juuri vammaispalveluita, jos soveltamisalapykälästä poistettaisiin viittaus sosiaaliseen toimintakykyyn. Soveltamisala tulee säilyttää uudistuksen tavoitteiden ja HE:n 191/2022 vp mukaisena, jotta "vammaisia henkilöitä ei jäisi väliinpuotoajiksi palvelujärjestelmässä ja erilaiset toimintarajoitteet huomioidaan nykyistä paremmin". Esimerkiksi autismi- ja neurokirjon lasten ja nuorten jääminen vammaispalveluiden ulkopuolelle ja silloin usein lastensuojelun sijaishuollon asiakkaiksi ei tuo hallituksen sote-palveluista tavoittelemia säästöjä, vaan tulee päinvastoin kalliimmaksi kuin se, että he saavat ajoissa tarpeidensa mukaisia vammaispalveluita, jolloin lastensuojelun sijoitukselta voidaan yleensä välttyä.

YK:n vammaissopimuksen mukaan sen osapuolten tulee olla tietoisia siitä, että vammaisuus on kehittyvä käsite, ja vammaisuus on seurausta sellaisesta vuorovaikutuksesta vammaisten henkilöiden ja asenteista ja ympäristöstä johtuvien esteiden välillä, joka estää näiden henkilöiden täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Lisäksi vammaissopimuksen 1 artiklassa on määriteltä, että vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on

sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Soveltamisalassa tulee säilyttää sosiaalinen toimintarajoite, sillä se on vammaissopimuksessa tarkoitetulla tavalla kytköksissä erilaisiin ympäristöstä johtuviin esteisiin, eikä sen tuomia osallistumisen esteitä tällä hetkellä riittävästi tunnisteta palvelujärjestelmässä. Tämä luo palvelujärjestelmän väliinpuotoajia, joiden jatkuvasti vaikeutuva tilanne aiheuttaa kaikkein kalleimpia palvelutarpeita.

Vammaisten ihmisten palveluita ja heidän perus- ja ihmisoikeuksiensa toteutumista ei saa heikentää

Jos uuden vammaispalvelulain voimaantuloa siirretään, monet eri tavoin vammaiset joutuvat odottamaan vielä pitkään tarvitsemiaan palveluita. Erityisen vahvasti viivästys vaikuttaa niiden vammaisten ihmisten asemaan, jotka tällä hetkellä jäävät väliinpuotoajiksi eivätkä pääse lainkaan vammaispalveluiden piiriin. Heitä ovat esimerkiksi monet autismi- ja neurokirjon ihmiset sekä aivovammaiset ihmiset. Nykyisen lainsäädännön mukaisissa palveluissa on myös esimerkiksi erilaisia yhdenvertaisuusongelmia, jotka aiheuttavat ongelmia tarpeiden mukaisten palveluiden saantiin. Esimerkiksi erityishuollon palveluiden piiriin on monin paikoin maassamme hyvin vaikea päästä ilman kehitysvammadiagnoosia, vaikka tarve palveluille olisi selkeästi olemassa, eikä henkilökohtaista apua esimerkiksi vapaa-ajalle ole siihen vammaispalvelulaissa säädetyn voimavararajauksen vuoksi yhdenvertaisesti saatavilla kaikille sitä tarvitseville vammaisille ihmisille. Uusi lainsäädäntö auttaa korjaamaan muun muassa näitä ongelmia.

On lisäksi yhteiskunnan näkökulmasta kustannustehokasta järjestää vammaisille ihmisille ajoissa heidän tarpeisiinsa sopivat palvelut ja näin edistää heidän hyvinvointiaan, osallisuuttaan ja toimijuuttaan sen sijaan, että sopivia palveluita vaille jäävien vammaisten ihmisten ja heidän perheidensä tilanteet vaikeutuvat johtaen suurempiin kustannuksiin muissa palveluissa sekä työelämän ulkopuolelle jäämiseen. Esimerkiksi monen vammaisen lapsen perheineen olisi todella kohtuutonta joutua odottamaan edelleen jopa toista vuotta esimerkiksi vapaa-ajan apua ja lyhytaikaista huolenpitoa mahdollistamaan lapsen osallisuus ja vanhempien jaksaminen sekä esim. työelämään osallistuminen. Tuossa ajassa palveluntarpeet sekä lapsella että myös vanhemmilla ja sisaruksilla kasvavat helposti huomattavasti suuremmiksi.

Nykyinen lainsäädäntö ei kaikilta osin vastaa Suomea sitovan YK:n vammaissopimuksen vaatimuksia, mikä myös vahvasti puhuu sen puolesta, ettei uuden vammaispalvelulain voimaantuloa enää siirretä ja jatketa tätä ihmisoikeusnäkökulmastakin ongelmallista tilannetta, vaan mahdollisesti tarvittavat korjaukset uuteen lakiin tehdään sen voimaantulon jälkeen, lain toteuttamisesta kertyvän tiedon ja kokemusten perusteella.

Lain voimaantulon siirtäminen ja uusi valmistelu vie aikaa ja syö voimavaroja

On erittäin poikkeuksellista - ehkä jopa ainutkertaista - että iso ja merkittävä eduskunnassa juuri yksimielisesti pitkän valmistelun päätteeksi hyväksytty lakiuudistus päätetään kiireellä avata juuri ennen sen voimaantuloa. Tällainen menettely heikentää lainsäädännön ennakoitavuutta sekä luottamusta poliittiseen järjestelmään ja sen päätöksentekoon.

Kun laki avataan kokonaan ja vieläpä säästötavoittein sen sijaan, että päätettäisiin vain erikseen valmistella sinne lisättäväksi soveltamisalaa rajaamaan nyt useiden tahojen tarpeelliseksi katsoma ikääntymisrajaus (jos sellainen pystyttäisiin perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta hyväksytyllä tavalla muotoilemaan niin, etteivät ikääntyneet vammaiset ihmiset jää vammaispalvelujen ulkopuolelle), on suuri riski, että säästöjen saamiseksi lähdetään muuttamaan lakia joiltain muiltakin osin. Tälle ei ole vammaisten ihmisten oikeuksien ja palveluiden toteutumisen näkökulmasta mitään perusteltua tarvetta tai syytä, koska lain palvelupykälät turvaavat nykyistä vammaislainsäädäntöä selkeämmin ja yhdenvertaisemmin oikeuden saada vamman vuoksi tarvittavat erityispalvelut, ja sen soveltamisalapykälä auttaa kohdentamaan vammaispalvelut kaikille niitä tarvitseville eri tavoin vammaisille ihmisille nykyistä paremmin niin, ettei väliinputoajia juuri enää jäisi.

Monet toimijat, kuten eri viranomaistoimijat ja vammaisjärjestöt, ovat jo tehneet valtavasti työtä uuden lain toimeenpanoa varten. Lain voimaantulon lykkääminen ja sen palauttaminen valmistelupöydälle vaatisi taas ison määrän resursseja, joita ei alalla muutenkaan ole tarpeeksi ja jotka olisi paljon järkevämpää ja kustannustehokkaampaa käyttää uuden lain käytännön toimeenpanoon ja vammaispalveluiden ja rakenteiden kehittämiseen. Vammaiset ihmiset läheisineen odottavat esimerkiksi viranomaisilta ja vammaisjärjestöistä lain keväisen hyväksymisen jälkeen saamiensa tietojen perusteella, että uusi laki tulee voimaan tämän vuoden lokakuun alusta lukien. Tämä voimaantulon viivästyminen ja lain sisällön mahdollinen muuttuminen aiheuttaa heille runsaasti ylimääräistä huolta ja hämmennystä.

Myös käytännössä voimaantulon siirto on erittäin hankala toteuttaa käytettävissä olevassa ajassa. On esimerkiksi vammaisia ihmisiä ja heitä edustavia järjestöjä kohtaan kohtuutonta sekä hyvää lainvalmistelua koskevien ohjeiden vastaista, että tästä siirtoehdotuksesta on näin lyhyt lausuntoaika aivan keskellä kesälomakautta. Myös eduskunnassa esimerkiksi perustuslakivaliokunnan tulisi nähdäksemme sosiaali- ja terveysvaliokunnan lisäksi käsitellä lausunnolla oleva ehdotus, jos se etenee eduskuntaan, mutta kireä aikataulu aiheuttaa suurta huolta siitä, miten asianmukainen tämän ehdotuksen eduskuntakäsittely tulee olemaan. Lisäksi uudellekin valmistelulle suunniteltu aikataulu on tiukka ja haastaa niin valmistelijoita kuin esimerkiksi lakiin vaikuttamaan pyrkiviä vammaisjärjestöjä ja muita tahoja sekä uudistuksesta päättävää eduskuntaa. Lain piti alun perin tulla voimaan jo 1.1.2023, joten sitä toteuttavat hyvinvointialueet ovat saaneet yhdeksän kuukautta lisäaikaa valmistautua uuden lain toimeenpanoon. Lisäaikaa toimeenpanoon valmistautumiseen ei pitäisi tarvita. Mikään ei edes takaa, että soveltamisvalmius lisäajasta huolimatta olisi olennaisesti parempi lain tullessa voimaan esimerkiksi ensi vuoden lokakuussa, koska valitettavasti nämä asiat eivät vain useinkaan ole päättäjien prioriteettina, oli niihin aikaa paljon tai vähän.

Yhteenveto

Tukiliitto vaatii yllä esitetyillä perusteilla, että lain voimaantulon siirtämisestä luovutaan ja mahdollisiin korjaustarpeisiin laissa vastataan normaalein tavoin lain toteutumisesta saadun tiedon ja kokemusten perusteella. Mitään järkevää perustetta siirtää lain voimaantuloa ja avata se uuteen valmisteluun ei mielestämme ole käsillä, vaan kyse on ennen muuta pyrkimyksestä saada säästöjä näistä pääosin subjektiivisina oikeuksina turvatuista erityispalveluista, joista niitä ei hyvinvointi- ja sivistisyhteiskunnassa tule lähteä hakemaan. Jos jonkunlaisen ikääntymisrajoituksen lisäämistä lakiin kuitenkin pidettäisiin perusteltuna ja välttämättömänä, siihen on paljon parempia keinoja kuin siirtää koko pitkään valmistellun ja erittäin tarpeellisen uudistuksen voimaantuloa ja ottaa se uudelleenvalmisteluun.

Salisma Tanja
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry